

Відгук
на дисертацію
Шапарєвої Наталії Олегівни
«Художня концепція світу у трилогії Луї-Фердінанда Селіна
«Із замка в замок», «Північ», «Рігодон»»,
поданої на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук
зі спеціальності 10.01.04 – література зарубіжних країн

Детальний аналіз дисертації Шапарєвої Н.О. «Художня концепція світу у трилогії Луї-Фердінанда Селіна «Із замку в замок», «Північ», «Рігодон»» дозволяє сформулювати наступні висновки щодо актуальності, ступеню обґрунтованості основних наукових положень, висновків, наукової новизни, практичного значення цієї роботи.

Актуальність теми дисертаційної роботи. Дисертаційне дослідження висвітлює особливості художнього втілення селінівської концепції світу крізь призму авторських світоглядних принципів та усвідомлення своєї сутності у історично-літературному контексті ХХ ст.

Викладені аргументи переконливо свідчать про те, що дисертація Шапарєвої Н.О. – оригінальне й новаторське дослідження малоартикульованої в сучасному літературознавстві проблеми естетичної концепції світу у менш досліджених романах Селіна «Із замку в замок» (1957 р.), «Північ» (1960 р.), «Рігодон» (1969 р.)

Наукова новизна одержаних результатів. Оцінюючи новаторство дисертаційного дослідження, варто вказати на такі здобутки Шапарєвої Н.О.:

1. Дисертантка вдало акцентує на трансформації жанру роману в зазначеній трилогії, застосувавши термін «автофікціональний роман», для ілюстрації поєднання фікціональної та автобіографічної основ романів Селіна (3.1.1, с.131);

2. Констатовано, що трилогія є прикладом жанрової гібридизації (3.1.1, с.126);
3. У дисертації переосмислено концепцію світу у трилогії Селіна «Із замку в замок», «Північ», «Рігодон» у контексті естетики модернізму ХХ ст. із акцентом на специфіці хронотопу, на наративних стратегіях творів (розділ 3);
4. Вказано на винятковій ролі стилістики для формування «селінівського» стилю. Це досягнення є однаково вартісним у теоретичному та практичному планах (3.2);
5. Виокремлено засоби досягнення комічного ефекту (с. 182).

До безперечних здобутків Шапаревої Н.О., що здобули подальший розвиток, належать такі: відзначено використання селіном маски «крутія-блязня» (с. 143), визначено оповідний фон як «драматизовану свідомість» (с. 138), проаналізовано прийом авторемінесенцій (с. 137), показано «внутрішній хронотоп персонажа» у «зовнішньому хронотопі» подієвості (с. 142), відзначена функція читача для декодування авторського повідомлення (с. 134), вивчено співвідношення автор-читач, відзначено, що твори Селіна входять у дискурс антивоєнної літератури (с. 161), виокремлено аудіовізуальність тексту Селіна (с.171), де читач трансформується у глядача-слухача.

Ступінь обґрунтованості наукових положень. При детальному аналізі тексту дисертації Шапаревої Н.О. можна зробити висновок про правильну структурованість роботи, логічність викладу наукового матеріалу, володіння науковим термінологічним апаратом.

Як теоретичні підходи використано наративну критику (Ж. Женетт, В. Пропп, П. Лаббок, Д. Прінс, Ю. Лотман, Б. Успенський), щоб виявити провідні наративні стратегії творів Л.-Ф. Селіна. Теорія хронотопу (М. М. Бахтін) застосована для вивчення домінантних хронотопів (хронотоп дороги, хронотоп потягу).

Для отримання наукових результатів використані загальні та спеціальні методи дослідження: порівняльно-історичний метод (В. М. Жирмунський,

О. М. Веселовський та ін.); соціологічний метод (М. М. Бахтін, В. М. Волошинов та ін.); біографічний метод (Ш. О. Сен-Бев, Ф. Шлейєрмахер, Г. Лансон). Паралельно застосовані герменевтичний підхід (М. Гайдеггер, Ф. Шлейєрмахер, В. Дільтей, Ш. О. Сен-Бев, Р. Інгарден) для виявлення авторської суб'єктивності; генетичний підхід (М. Шелер, М. Конрад, Е. Гуссерль) для з'ясування еволюції творчості Селіна та її домінант; психологічний підхід (зокрема З. Фрейда). Для вияву жанрової трансформації творів трилогії Шапарєва Н. О. вдало застосувала теорію автофікції (С. Дубровський, Ф. Лежен, Ф. Гаспаріні, Ж. Женетт), щоб акцентувати на поєднанні фікціональної та автобіографічної основ романів Селіна.

Зроблено стилістичний аналіз зазначених текстів Селіна (на основі теорій В. В. Виноградова, Р. Якобсона, Р. Фаулера) для вияву особливостей «селінівського» стилю.

Слід відзначити широку базу досліджень, на які опирається дисертантка, що справляє позитивне враження. Недостатня розробленість вітчизняною наукою цієї проблематики спонукала дисертантку звернутися до численних англійських та французьких джерел. Список використаної літератури, свідчать про ґрунтовне опрацювання проблеми і високий рівень наукової підготовки авторки.

Достовірність одержаних результатів підтверджується теоретико-методологічною обґрунтованістю вихідних положень дослідження; опрацюванням великої кількості джерел, причому конкретно зазначено, чим саме отримані нові наукові результати відрізняються від вже відомих; правильним відбором сучасних методів досліджень; апробацією результатів у наукових конференціях.

Оцінка змісту та завершеності дисертації. Структура дисертаційної роботи підпорядкована її меті та завданням:

- Вступ, що містить всі пункти згідно вимог до дисертаційних досліджень: як об'єкт, предмет, зв'язок з науковими програмами і т.д. Новизна й актуальність дослідження насамперед зумовлені потребою логічно

вмотивованого цілісного дослідження концепції світу в вищезазначеній трилогії та переосмислити художній здобуток Селіна, що раніше, як стверджує науковець, не вивчалось ані вітчизняним, ані зарубіжним літературознавством (с. 6) Мета й завдання дисертації комплексно розкривають її концептуальні положення, виявляючи всебічний підхід до дослідження.

- Теоретичний перший розділ «Інтерпретація творчості Л.-Ф. Селіна у літературознавчому дискурсі», де підсумовано критичні дослідження з селінознавства та місце письменника у літературному дискурсі ХХ ст., визначені теоретико-методологічні засади дослідження, спроектовані у літературні, мистецькі та наукові ракурси аналізу (підрозділ 1.2);
- Другий розділ «Історико-літературний контекст формування творчого світогляду Л.-Ф. Селіна», де дисертантка демонструє докладне розуміння історичного та мистецького контексту, що сформували позицію Селіна, виділені типологічні зв'язки та тематична спорідненість з іншими письменниками ХХ ст. У підрозділі 2.2 «Історико-публіцистичний пласт трилогії: розгубленість індивіда у системі», що містить 6 підпунктів, автор роботи з'ясовує домінуючі соціально-критичної спрямованості творів Л.-Ф. Селіна, у підпункті 2.2.1 Шапарева Н.О. дослідила рецепцію Селіном «інших», що виявляє занепокоєння письменника деградацією європейців, у підпункті 2.2.2 йдеться про автобіографічні конфлікти Селіна, що мають вияв у трилогії як субстанціональні, оскільки вони формують художнє тло трилогії (с. 93), у підпункті 2.2.3 продемонстровано схильність людини до агресії як вияв теорії підсвідомого і прихованих бажань за З. Фройдом, у підпункті 2.2.4 розкрита тема війни у Селіна, і констатовано ставлення письменника до загрози атомної зброї, підкреслена функція ономапоєї для емоційного забарвлення тексту (с.103–104); у підпункті.2.2.5 Шапарева Н.О. визначає багатогранність негативного вияву сутності людської істоти як феномен ХХ ст. (с. 113). Другий розділ засвідчує сумлінний підхід до вивчення

наукової проблеми.

- У третьому розділі «Художня концепція світу у трилогії Л.-Ф. Селіна „Із замку в замок”, „Північ”, „Рігодон”» Шапарєва Н.О. звертається до аналізу текстів романів, вивчаючи реалізацію авторської концепції світу за допомогою художньо-стильових засобів на прикладі зазначеної трилогії. У підрозділі 3.1. «Принципи організації художнього мовлення» дисертантка визначає твори трилогії як автофікціональні романи, проводить розмежування суміжних жанрових різновидів (підпункт 3.1.1); окреслені проблеми співвідношення автор-наратор-персонаж-читач, що потребують більш докладного тлумачення (с. 132–138) (підпункт 3.1.2); хронотопу як провідного в організації сюжету трилогії, зокрема вивчено хронотоп дороги (с. 139–140), хронотоп потягу, проаналізовані ряди людського тіла, одягу, їжі, випорожнень (с. 144–146) за М. М. Бахтіним для підкреслення матеріальності і тілесності життя персонажа (підпункт 3.1.3). Підрозділ 3.2 «Образна система у художньому просторі» присвячений ґрунтовному аналізу специфіки втілення емоцій та настроїв як художніх образів, що є складовими ідіостиллю Селіна (3.2.1). З’ясовано функцію портрета, зокрема карикатури, роль епітетів для вираження кольору обличчя (підпункт 3.2.2), вивчено репрезентацію дійсності через її аудіовізуальні характеристики, визначено два рівні звукових ефектів (с. 162), відзначена роль ономаіопеї (с. 168), проаналізована візуальність романів (підпункт 3.2.3). Підкреслена дидактична та розважальна мета засобів комічного у тексті (підпункт 3.2.4). Можна констатувати, що третій розділ дисертації Шапарєвої Н.О. є найбільш ґрунтовним і вагомим у дослідженні визначеної наукової проблеми.
- Як засвідчує і автореферат, висновки у роботі вмотивовані, логічні, повністю відображають сутність дослідження у концентрованому вигляді. Всі розділи теж завершуються висновками, що деколи тяжіють до надмірної узагальненості результатів та конкретних досягнень.

Значення одержаних результатів для науки й практики. Отримані

результати мають практичне значення і теоретичну вартість. Вони можуть бути використані:

- для подальшого дослідження творчості французьких письменників у контексті ідейних пошуків французької літератури середини ХХ ст. у порівняльному плані: до прикладу, Камю і Селін ;
- впровадження терміну «автофікціональний роман» щодо трилогії Селіна в широкий вжиток в українському науковому дискурсі;
- у курсі стилістики французької мови («селінівський стиль») у вищих навчальних закладах;
- у викладанні курсів із історії світової літератури, французької літератури ХХ ст. у вищих навчальних закладах.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації в опублікованих працях. Дисертаційні положення пройшли належну апробацію на численних наукових конференціях. Результати дослідження викладені в 10 наукових статтях, 7 з них – у провідних фахових виданнях ДАК МОН України, 2 статті – у зарубіжних виданнях, а також 11 тез доповідей на міжнародних та Всеукраїнських конференціях. Вказані публікації повною мірою висвітлюють основні наукові положення дисертації, зокрема ті, що автор виносить на захист.

Основні положення дисертації широко апробовані на наукових конференціях. Тематика і проблематика виступів Шапаревої Н.О. відповідає науковій спрямованості зазначених конференцій. Можна стверджувати, що дисертаційне дослідження пройшло апробацію належним чином.

Відповідність змісту автореферату основним положенням дисертації. Ознайомлення з текстом автореферату дисертації дає підстави стверджувати, що він відповідає вимогам, що ставляться МОН України, та у тексті автореферату повністю відображено основні положення, зміст, результати і висновки дисертаційного дослідження Шапаревої Н.О.

Відповідність дисертації спеціальності і галузі науки, за якими вона представлена до захисту. Дисертаційна робота відповідає паспорту наукової

спеціальності 10.01.04 – література зарубіжних країн, а саме напрямом: історія французької літератури ХХ ст., історія світової літератури ХХ ст.

Дискусійні положення та зауваження. Позитивне значення дисертації Шапаревої Н.О., безперечно, полягає у введенні в український літературознавчий обіг менш відомих романів Селіна та у ґрунтовному поліаспектному дослідженні естетичної концепції світу Селіна.

Загалом дисертаційне дослідження Шапаревої Н.О. має ряд позитивних здобутків, перерахованих вище, і заслуговує позитивної оцінки. Проте можна виокремити на такі зауваження до роботи дисертантки:

1. Дисертаційне дослідження є свідченням володіння дисертанткою науковою термінологією, однак вважаємо, що робота значно б виграла, якби авторка доповнила свій аналіз, використовуючи наукові здобутки монографії проф. Л. В. Мацевко-Бекерської «Наративні стратегії української малої прози кінця ХІХ – початку ХХ століття», низки монографій проф. М. П. Ткачука (з проблем наративної організації художнього тексту), деяких інших вітчизняних науковців;

2. Дисертація базується на досить великій емпіричній базі, охоплює велику кількість праць, досліджень, висловлювань про Селіна як це зазначено у підрозділі 1.1 «Осмислення здобутків Л.-Ф. Селіна у літературознавстві», проте в роботі не достатньо конкретизовано, які з зазначених праць опрацьовані дисертанткою повністю, а які згадані побіжно (с.12);

3. Найбільше зауважень викликають русизми і творення кальки з російських слів та їхнє впровадження у текст дисертації: наприклад, *її відношенні до* (с.14, 16), *у якості* (с. 46, 144, 165), *представляє* у значенні є, демонструє, становить (с.18, 19, 26, 32, 34, 73, 78, 115, 126, 142), *торжество* у значенні перемога (с.38, 162), *порочні наслідки* (с. 55) *чистоган* (с. 55), *Андрєєв відносить до хроніки роман* (с.70), *кінець-кінцем* (с. 123). Непоодинокими є стилістичні помилки у тексті: *...ніколи не побачити...» [147, с. 249]. Як можна побачити* (с. 169). Наявні повтори

думки та цитат (с. 86–87). Дисертантці слід звернути увагу на те, що справжнє ім'я Селіна передається українською мовою як Луї Фердинанд Детуш замість Луї Фердінанд Селін (с. 4) . Незрозумілим є заголовок «Цитати з оригінальних творів Л.Ф.Селіна», оскільки доречно подати назву як цитати оригіналу романів;

4. Дисертантка підмінює поняття герой і персонаж для визначення персонажа роману (с.154), де йдеться про його портретні характеристики (с. 159, 161);

5. Диспропорційність тексту роботи, де найбільш вагомий третій розділ займає менше половини тексту (с. 120-187), тоді як інформація другого розділу потребує більш лаконічного викладу (с. 54-119).

Загалом, ці висловлені зауваження не применшують значення отриманих наукових результатів та можуть бути врахованими у подальшій науковій роботі.

Проведене Шапарєвою Н.О. дослідження викликає наступні запитання, що потребують роз'яснення дисертантки:

1. Які елементи є обов'язковими складовими автофікційного роману, щоб надати йому правдоподібності?

2. Авторка роботи з'ясовує кореляцію термінів автобіографічний роман та автофікціональний роман, роман-біографія, роман-хроніка, романізована біографія і т.д., що потребує чіткішого розмежування за жанровими ознаками саме щодо трилогії Селіна. Хотілося б почути у усній відповіді, які риси цих жанрових різновидів роману мають свій вияв у романі «Із замку в замок». Шапарєва Н.О. суперечить собі, говорячи про неможливість безапеляційної жанрової ідентифікації творів трилогії (*Отже, безапеляційна жанрова ідентифікація творів трилогії нам здається практично неможливою. Тим не менш, за домінуючими ознаками, усі три твори трилогії втілюють характеристики жанру роману*) (С. 131), тоді як там само далі йдеться про вперше застосування терміну автофікціональний роман до трилогії Селіна.

Загальний висновок. Загалом, дисертація Шапаревої Н. О. є самостійним, завершеним та науково виваженим дослідженням, в якій отримані нові науково обґрунтовані та практично цінні результати, що вирішують важливу наукову проблему жанрового визначення трилогії Селіна та концептуалізації особливостей його прози останнього періоду творчості.

Актуальність обраної теми дисертації, ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, новизна та повнота викладу в опублікованих працях повністю відповідають вимогам до кандидатських дисертацій.

Вважаємо, що дисертаційна робота Шапаревої Н.О. «Художня концепція світу у трилогії Луї-Фердинанда Селіна «Із замку в замок», «Північ», «Рігодон»» представлена на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук, відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України №567 від 24 липня 2013 року, а її авторка – Шапарева Наталія Олегівна – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.01.04 – література зарубіжних країн.

Офіційний опонент:

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри світової літератури
Львівського національного університету
імені Івана Франка

Ірина Богданівна Кушнір

Вірність підпису завіряю:
Вчений секретар
Львівського національного університету
імені Івана Франка

доц. О. С. Грабовецька